

OBSZARY WIEJSKIE W WOJEWÓDZTWIE PODLASKIM – DYLEMATY ROZWOJU

Marian ZALESKO¹

1. Wstęp

Istotną rolę w rozwoju województwa podlaskiego odgrywają obszary wiejskie, które zajmują szczególne miejsce w procesie przemian gospodarczych w Polsce. Ich rozwój powinien być związany z ogólną poprawą zamożności mieszkańców wsi. Poza tym, jak zauważa I. D. Hodge, rozkwit obszarów wiejskich winien być wkładem, jaki baza zasobów wiejskich wnosi do dobrobytu ogólnego całego społeczeństwa [Hodge 1986 s. 271-282].

Przyszłość obszarów wiejskich na Podlasiu należy utożsamiać z działaniami nakierowanymi na realizację zadań o charakterze społeczno-gospodarczym i środowiskowym. Z punktu widzenia społeczno-gospodarczego ważna jest zdolność potencjału wiejskiego do zabezpieczenia potrzeb żywnościowych społeczeństwa oraz zapewnienia odpowiednich dochodów dla mieszkańców wsi. Funkcja środowiskowa obszarów wiejskich to ich zdolność do zachowania w odpowiedniej kondycji zasobów przyrodniczych. Realizacja wymienionych celów odbywa się w określonych warunkach instytucjonalnych.

W niniejszym opracowaniu podjęto próbę analizy uwarunkowań mających wpływ na rozwój wybranych sfer wsi i rolnictwa w północno-wschodniej części naszego kraju. Ukazano bariery i możliwości rozbudowy wiejskiego potencjału województwa podlaskiego.

2. Istota obszarów wiejskich

Obszar wiejski w Polsce (według Głównego Urzędu Statystycznego – GUS) definiuje się jako teren leżący poza granicami administracyjnymi miast². Zgodnie z takim podejściem, powierzchnia obszarów wiejskich w Polsce wynosi 93,2% ogółu terytorium naszego kraju, gdzie zamieszkuje 38,8% obywateli. W województwie podlaskim obszary wiejskie to 95,4% terenu województwa (mieszka tutaj około 40,5% ludności województwa), [Rocznik Statystyczny... 2008 s. 40 – 41, 76, 84-85]. Natomiast zgodnie z zasadami obowiązującymi w UE i OECD, kry-

¹ Dr Marian Zalesko – Wydział Ekonomii i Zarządzania, Uniwersytet w Białymstoku.

² Jednym z ciekawszych opracowań, dotyczących problemu definiowania obszarów wiejskich, jest opublikowana w 2008 roku praca Samuela Depraz: [Depraz 2008 s. 26-42].

terium wyodrębnienia obszaru wiejskiego jest gęstość zaludnienia (UE – 100 osób/km², OECD – 150 osób/km²). W tabeli 1. zostały przedstawione informacje na temat obszarów wiejskich w Polsce, według wyżej wymienionych kryteriów.

Tabela 1. Obszary wiejskie w Polsce według różnych kryteriów ich wyodrębnienia

Kryterium wyodrębnienia obszarów wiejskich	Udziały na obszarach wiejskich w %	
	Według Ludność	Powierzchnia
GUS	38,8	93,2
OECD	35,0	91,7
UE	32,8	83,0

Źródło: Opracowano na podstawie: [Podstawy strategii 2003 s. 24 i 18, s. 40-41].

Czym zatem jest wiejskość? J. Wilkin, wyjaśniając to pojęcie, przytacza definicję wiejskości, zaproponowaną przez brytyjskiego socjologa P. Cloke'a. Określa on wiejskość jako cechę obszarów, które: 1) są zdominowane przez ekstensywne wykorzystywanie ziemi, zwłaszcza przez rolnictwo i leśnictwo; 2) posiadają niewielkie jednostki osiedleńcze, charakteryzujące się silnym powiązaniem między zabudowaniami i ekstensywnym krajobrazem; 3) generują sposób życia, którego cechą jest ścisła identyfikacja bazująca na szacunku dla środowiska i jakości życia, jako części funkcjonowania w rozległym krajobrazie. Wiejskość to przede wszystkim szczególny, różniący się od miejskiego, związek człowieka z przyrodą, krajobrazem i zabudową [Wilkin 2008 s. 18-28].

W województwie podlaskim mamy do czynienia z wiejskością, której obrazem w przeważającym stopniu są tereny o tradycyjnej, rozproszonej zabudowie i dominacji działalności rolniczej. Oryginalność obszarów wiejskich Podlasia w relacji do innych regionów Polski wynika między innymi z tradycyjnego, na tym terenie, charakteru gospodarki rolnej (niższa kultura rolna). J. Bański zwraca uwagę, że specyfika gospodarki chłopskiej w północno-wschodniej Polsce jest zakorzeniona w historii (ziemie należące do zaboru rosyjskiego). Niekorzystne usytuowanie, niski poziom oświaty, słaby rozwój gospodarczy imperium rosyjskiego oraz brak dużych ośrodków miejskich promieniujących na tereny wsi to elementy, które przyczyniły się w przeszłości do zacofania gospodarczego tych obszarów [Bański 2006 s. 171 – 172]. Także obecnie na charakter sektora rolnego w północno-wschodniej Polsce ma wpływ jego peryferyjne położenie³, które wiąże się ze znacznym oddaleniem od centrum kraju oraz od terenów zasobnych w bogactwa naturalne. Również środowisko przyrodnicze regionu nie stwarza korzystnych

³ **Peryferyjność** danego obszaru, w ujęciu tradycyjnym, wynika przede wszystkim z niekorzystnego położenia geograficznego, jest to obszar zacofany ekonomicznie oraz zapóźniony kulturowo w relacji do innych regionów. Kategoria **peryferyjności** łączy się zatem z pojęciem dystansu, odmienności i zależności w stosunku do jakiegoś punktu odniesienia, np. ośrodka będącego centrum [Szerzej: Malecki 1997 s. 14 i Olechnicka 2003 s. 28 – 33].

warunków rozwoju rolnictwa. Przykładem na to są niższe temperatury i krótszy okres wegetacji w porównaniu do innych rejonów Polski. Ponadto, występują tutaj słabe gleby, przeważnie IV-VI klasy bonitacyjnej. Wskaźnik waloryzacji rolniczej przestrzeni produkcyjnej jest jednym z najniższych w kraju. Według Instytutu Uprawy Nawożenia i Gleboznawstwa – IUNG – w Puławach wskaźnik jakości rolniczej przestrzeni produkcyjnej w województwie podlaskim wynosi 55,0 (w Polsce 66,6).

Powyżej wymienione czynniki sprawiają, że Podlasie zalicza się do wiejskich obszarów problemowych. Nie oznacza to, że podlaskie obszary wiejskie nie ulegają presji przeobrażeń w kierunku zmiany tradycyjnego oblicza wsi.

3. Przemiany na obszarach wiejskich

Pośród przeobrażeń zachodzących na obszarach wiejskich, zdaniem J. Wilkina [Wilkin 2008 s. 18-28], na szczególną uwagę zasługują: ich urbanizacja oraz dezagraryzacja. Trendy urbanizacyjne wynikają ze zmiany charakteru zabudowy wsi, struktury dochodów i stylu życia. Dezagraryzację z kolei można wyrazić w: zmniejszaniu powierzchni terenów służących produkcji rolnej, spadku odsetka pracujących w rolnictwie wśród mieszkańców wsi, czy też zmniejszaniu udziału dochodów rolniczych w dochodach rodzin wiejskich⁴.

Zarówno w województwie podlaskim, jak i w Polsce obie tendencje są najbardziej dostrzegalne w miejscowościach wiejskich położonych w pobliżu większych miast. Produkcyjno-rolniczy charakter wsi jest wypierany przez konsumpcyjne funkcje tych obszarów (wieś rezydencjalna). W odmiennym kierunku zmiernają miejscowości wiejskie o słabo zdywersyfikowanej gospodarce, gdzie rolnictwo jest głównym źródłem dochodów mieszkającej tu ludności. Obserwowane są tu procesy depopulacji i spowolnienia rozwoju [Wilkin 2008 s. 18-28].

XXI wiek to okres, w którym obserwuje się zahamowanie procesów niedorozwoju obszarów wiejskich. Z raportu *Polska wieś 2008* wynika, że wraz z akcesją Polski do Unii Europejskiej został zakończony w naszym kraju okres marginalizacji wsi. Od maja 2004 roku mamy do czynienia z postępującym procesem dowartościowywania obszarów wiejskich w Polsce, które stają się coraz bardziej atrakcyjnym miejscem zamieszkania i odpoczynku dla znacznej części polskiego społeczeństwa [*Polska wieś...* 2008 s. 59-76]. Na wzrost znaczenia obszarów wiejskich, po akcesji naszego kraju do UE, zwraca również uwagę J. K. Ardanowski. Jego zdaniem, subiektywna niższość obszarów wiejskich odchodzi do historii. Kierunki i tempo zmian wsi i rolnictwa będą uwarunkowane nie założeniami politycznymi i uwarunkowanymi przez nie przepływami finansowymi, ale przede wszystkim ludzką wyobraźnią, wolą i aktywnością [Ardanowski 2005

⁴ Monitoring położenia materialnego mieszkańców polskiej wsi wskazuje, że jedynie 15% dochodów ludności, zamieszkującej obszary wiejskie, pochodzi z rolnictwa (w tym około 50% ze środków publicznych, zwłaszcza unijnych). Uzupełniane są one środkami finansowymi z pracy poza rolnictwem oraz świadczeniami społecznymi, głównie w postaci rent i emerytur [*Polska wieś...* 2008 s. 11-46].

s. 51 – 55]. Podobne poglądy wyraża M. Kłodziński, który sugeruje, że ludność wiejską należy włączyć do rozwoju nie przez dawanie pieniędzy za bezczynność, tylko dlatego, że jest biedna, ale poprzez pobudzanie drzemiącej w nich energii [Kłodziński 2006 s. 260].

Do pobudzenia rozwoju obszarów wiejskich są niezbędne odpowiednie nakłady finansowe. Po akcesji do Unii Europejskiej, mieszkańcom obszarów wiejskich w Polsce zostały poszerzone perspektywy zdobycia kapitału. Od 2004 roku największe znaczenie posiadają: fundusze unijne i krajowe (np. Program Rozwoju Obszarów Wiejskich – PROW), kapitał z krajów spoza Wspólnoty (np. Norweski Mechanizm Finansowy), kredyty i pożyczki (np. fundusze mikropożyczkowe), [Polska wieś... 2008 s. 141-158].

4. PROW jako przykład finansowania rozwoju obszarów wiejskich

Istotnym czynnikiem rozwoju obszarów wiejskich jest wsparcie tego procesu środkami finansowymi z Unii Europejskiej. Po wstąpieniu do Wspólnoty, Polska korzysta z wsparcia unijnego, pochodzącego z wspólnej polityki rolnej (WPR)⁵. Istotnym źródłem finansowania są również środki wygospodarowane z budżetu państwa. Obie formy wsparcia znajdują odzwierciedlenie w Programie Rozwoju Obszarów Wiejskich (PROW)⁶. Można wyodrębnić dwa okresy finansowe realizacji PROW: 2004 – 2006 i 2007 – 2013⁷.

Wstępnego zestawienia obu okresów finansowych PROW (według kryterium unijnego i kryterium ekonomicznego) dokonała K. Zawaliska. Do celów porównawczych została wykorzystana nomenklatura z PROW 2007 – 2013, co pozwoliło na ujednoczenie terminologii dotyczącej polityki wobec obszarów wiejskich od momentu wstąpienia Polski do UE i ułatwiło konfrontację obu programów [Zawalińska 2008 s. 43-56].

Według kryterium unijnego, środki wydatkowane na rozwój obszarów wiejskich zostały podzielone na 4 grupy: 1) Poprawa konkurencyjności rolnictwa i leśnictwa – renty strukturalne (TB), gospodarstwa niskotowarowe (TB), dostosowania do standardów UE (SI_b), wsparcie grup producenckich (TB), inwestycje w gospodarstwa rolne (SI_b), wsparcie młodych rolników (TB), szkolenia (SI_e), doradztwo (SI_e), poprawa przetwórstwa i marketingu sektora żywnościowego (SI_b), scalanie gruntów ((SI_b); 2) Poprawa stanu środowiska naturalnego obszarów wiejskich – wsparcie obszarów o niekorzystnych warunkach

⁵ Warto zaznaczyć, że wspólna polityka rolna jest najważniejszym w Unii Europejskiej instrumentem wspierania sektora rolnego. J. Wilkin pisze o konieczności przeorientowania tej polityki w kierunku wspierania rolników europejskich, w celu jak najlepszego dostosowania ich działań na jednolitym, bardzo konkurencyjnym rynku globalnym (dotychczas WSR była nakierowana na wszechstronne wspieranie europejskich rolników w ich dostosowaniach do funkcjonowania na jednolitym rynku europejskim), [Wilkin 2009 s. 1-25].

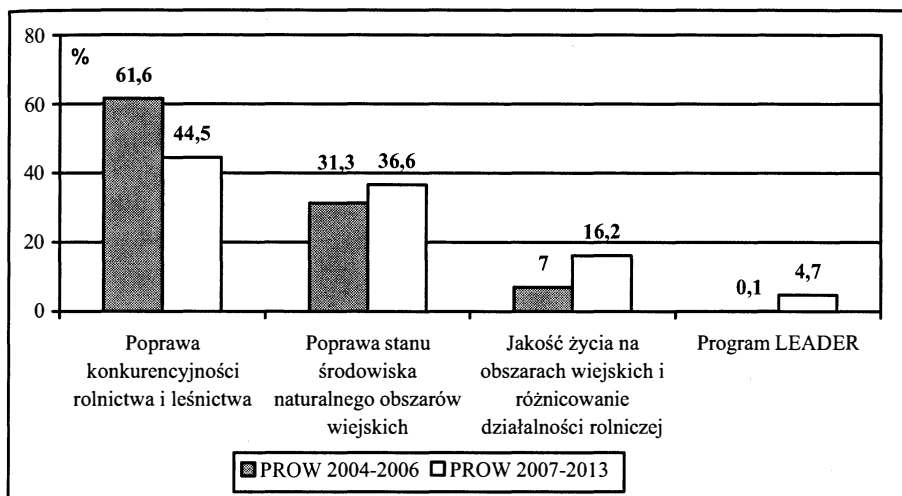
⁶ Wsparcie obszarów wiejskich z PROW: w latach 2004 – 2006 wyniosło około 3,6 mld euro, w latach 2007 – 2013 na wsparcie przeznaczono ponad 17,2 mld euro [Rowiński 2008 s. 67-84].

⁷ W Polsce oba Programy Rozwoju Obszarów Wiejskich zostały opracowane przez Ministerstwo Rolnictwa i Rozwoju Wsi [PROW... 2005; PROW... 2007].

gospodarowania (SO), programy rolno-środowiskowe (SO), zalesianie (TB) i odtwarzanie potencjału produkcji leśnej (SI_b); 3) Jakość życia na obszarach wiejskich i różnicowanie działalności rolniczej – odnowa wsi i zachowanie dziedzictwa kulturowego (SI_b), dywersyfikacja działalności rolniczej (SI_b), gospodarowanie zasobami wodnymi (SI_b) oraz rozwój infrastruktury technicznej (SI_b); 4) Program LEADER – program poświęcony budowie kapitału społecznego na wsi (SI_e)⁸. Porównanie struktury wydatkowania funduszy z obu okresów finansowych przedstawiono na rysunku 1.

W strukturze wydatków w latach 2004-2006 i 2007-2013 największą rolę odegrały środki finansowe przeznaczone na wzrost konkurencyjności (odpowiednio ponad 61% i ponad 44%) oraz na poprawę sytuacji w środowisku naturalnym (ponad 31% i ponad 36%). Na programy poprawy warunków życia i LEADER poniesiono znacznie mniejsze nakłady (odpowiednio ok. 7% i 16% oraz 0,1% i 4,7%).

Rysunek 1. Porównanie wydatków w dwóch okresach finansowych, według kryterium unijnego

Źródło: Opracowano na podstawie: [Zawalińska 2008 s. 53].

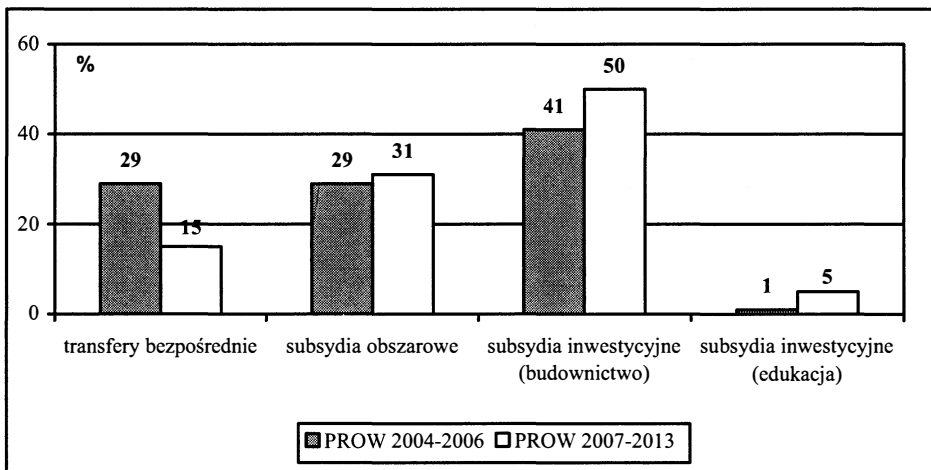
Porównując strukturę wydatków z okresu 2004-2006 z wydatkami planowanymi na lata 2007-2013, można zauważyć zmniejszenie ich udziału na poprawę konkurencyjności rolnictwa i przesunięcie na korzyść pozostałych grup wsparcia. W obecnym okresie realizacji programu najbardziej wzrosły wydatki na po-

⁸ TB – transfer bezpośredni; SO – subsydlum obszarowe; SI_b – subsydlum inwestycyjne (budownictwo); SI_e – subsydlum inwestycyjne (edukacja) – podział środków według kryterium ekonomicznego, które zostanie omówione w dalszej części artykułu.

prawę jakości życia na wsi (ponad 2-krotnie) oraz na realizację programu LEADER – z 0,1% do 4,7%.

Kolejną ważną kategorią, którą należy brać pod uwagę przy rozdysponowywaniu środków na rozwój obszarów wiejskich, jest kryterium ekonomiczne (rysunek 2.). Wydatkowane, według takiej klasyfikacji, środki finansowe podzielono na cztery strefy: transfery bezpośrednie (TB), subsydia obszarowe (SO), subsydia inwestycyjne w budownictwo (SI_b) i subsydia inwestycyjne w edukację (SI_e).

Rysunek 2. Porównanie wydatków w dwóch okresach finansowych, według kryterium ekonomicznego

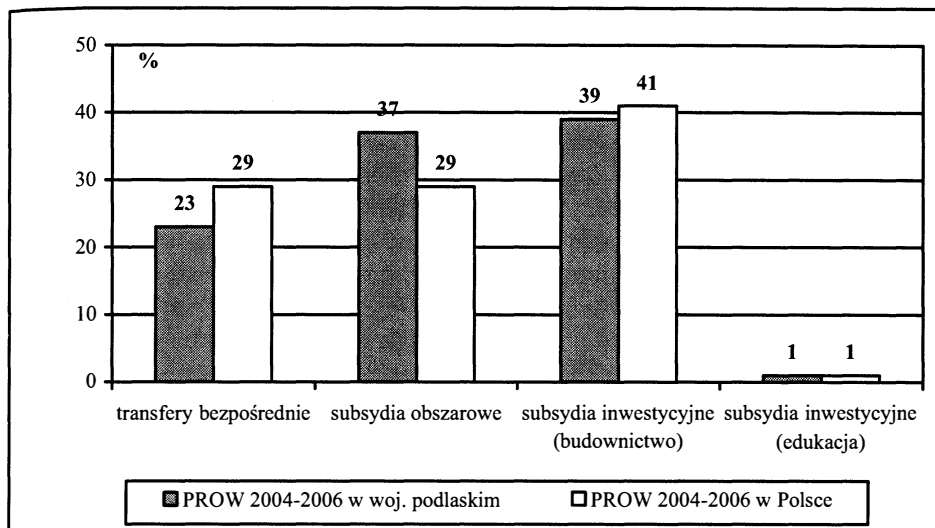

Źródło: Opracowano na podstawie: [Zawalińska 2008 s. 54].

Według kryterium ekonomicznego wydatkowania środków finansowych, w ramach PROW najczęściej funduszy zaabsorbowały inwestycje, zwłaszcza w infrastrukturę. Duże znaczenie w strukturze wydatków posiadały transfery bezpośrednie i subsydia obszarowe. Optymistycznym jest fakt, że w okresie 2007 – 2013 w relacji do lat 2004 – 2006 zmianie uległo przeznaczenie środków pieniężnych. Priorytetem objęto finansowanie inwestycji infrastrukturalnych oraz edukacji. Zmniejszeniu uległy wydatki na transfery bezpośrednie.

W województwie podlaskim tendencja wydatkowania środków finansowych jest zbliżona do poziomu krajowego (rysunek 3.). W latach 2004–2006 wydatki z PROW w województwie podlaskim w największej części były kierowane na subsydia inwestycyjne (40%) oraz na subsydia obszarowe (37%). W mniejszym stopniu niż średnio w Polsce były finansowane transfery bezpośrednie (23%).

Rysunek 3. Struktura wydatków z PROW w województwie podlaskim i w Polsce wg kryterium ekonomicznego

Źródło: Opracowano na podstawie: [Zawalińska 2008 s. 51].

Należy wyrazić nadzieję, że fundusze z PROW 2007-2013, przeznaczone na rozwój obszarów wiejskich województwa podlaskiego, zostaną spożytkowane w nie mniej korzystnym stopniu niż w poprzednim okresie finansowania. Inwestycje realizowane w ramach Programu Rozwoju Obszarów Wiejskich 2007-2013 powinny przede wszystkim przynieść korzyści w postaci poprawy jakości życia na terenach wiejskich województwa podlaskiego.

5. Perspektywy rozwoju obszarów wiejskich na Podlasiu

Rozwój obszarów wiejskich jest uwarunkowany specyficznymi cechami sektora rolnego, który zalicza się do grupy pierwotnych (surowcowych) działań wytwórczości. Podlega on osobiwemu splotowi uwarunkowań przyrodniczo-klimatycznych, produkcyjnych i społeczno-kulturowych. Są one źródłem kwestii agrarnej, której istotą jest szeroko rozumiane niedostosowanie rolnictwa do reszty gospodarki [Wilkin 1986 s. 6].

Przeobrażenia na wsi są długotrwałym procesem, polegającym na jego akomodacji do zmieniającego się otoczenia. R. Manteuffel zauważa, że każda poważna reorganizacja wymaga określonego czasu. Potrzebny jest on do wyeliminowania chwilowej dezorganizacji działalności na terenach wiejskich oraz czasowego pogorszenia wyników ekonomicznych [Manteuffel 1987 s. 146].

Jednym z ważniejszych problemów rozwoju obszarów wiejskich w województwie podlaskim jest ich reorganizacja w kierunku zmian mentalnościowych mieszkańców – zwłaszcza w sferze współpracy. Z badań przeprowadzonych przez

pracowników Wojewódzkiego Podlaskiego Ośrodka Doradztwa Rolniczego w Szepietowie wynika, że wśród barier ograniczających proces współdziałania rolników dużą rolę odgrywają zaszczości historyczne (doznania z minionej epoki). Często mamy do czynienia z przekonaniem, że najlepszym sposobem prowadzenia działalności gospodarczej jest niezależność i samodzielność, co ułatwia obronę przed ingerencją władzy i uzależnieniem od czynników zewnętrznych. Na doświadczenia z przeszłości nakładała się też ogólna nieufność do innych rolników w obawie przed utratą wypracowanego własnymi siłami, korzystnego rynku zbytu produktów i zadowalającej ceny sprzedaży. Zatem poważną barierą współpracy mieszkańców wsi jest nieodczuwanie potrzeby prowadzenia wspólnych przedsięwzięć gospodarczych. Uniemożliwia to stworzenie odpowiedniej oferty rynkowej dla odbiorców oraz prowadzenie z nimi negocjacji cenowej. Nie bez znaczenia jest niski poziom kompetencji rolników w nadawaniu cech rynkowych własnym produktom. Istotnym problemem wdrażania zmian na terenie obszarów wiejskich są nawyki myślowe rolników – cechy osobowości ludzkiej, których zmiana jest trudnym zadaniem ze względu na przywiązanie do tradycji, czy upór. Czynnikiem hamującym rozwój działalności okazał się również niedostatek wiedzy na temat przedsiębiorczości [Gąsiorek 2002 s. 66-75]. Na niewłaściwe postawy przedsiębiorcze na obszarach wiejskich, wynikające w dużej mierze z braku odpowiedniej wiedzy i umiejętności, zwracają również uwagę autorzy raportu *Polska wieś 2008* [*Polska wieś 2008* s. 158]. Kolejną barierą rozwoju obszarów wiejskich, czego dowodzi M. Kłodziński, jest dominacja na wsi monofunkcyjnych struktur gospodarczych. Niezbędne są zatem działania nakierowane na aktywizację terenów wiejskich zarówno od strony gospodarczej, jak i społecznej [Kłodziński 2000 s. 30 – 32].

Istnieje powszechne przekonanie, że wysoki udział rolnictwa w gospodarce regionu jest poważną barierą jego rozwoju. Tymczasem nie musi tak być.

W publikacji *Kierunki rozwoju lokalnego w województwie podlaskim* wskazano na wiele elementów świadczących o tym, że regiony rolnicze mają duże szanse rozwoju. Autorzy opracowania wskazują na możliwości rozwojowe tkwiące w otoczeniu rolnictwa – wśród nich wymieniają czynniki: rynkowe, instytucjonalne, środowiskowe, makroekonomiczne i globalne oraz regionalne [*Kierunki rozwoju...* 2007 s. 348-349].

W sferze czynników rynkowych działania społeczności wiejskiej powinny być nakierowane na stymulowanie popytu na produkty wytwarzane przez rolników czy też promocję przedsiębiorców wiejskich realizujących ideę rozwoju zrównoważonego. W obszarze czynników instytucjonalnych należałoby dążyć do stworzenia odpowiedniego klimatu działania, przyjaznego producentom, jak i podmiotom działającym w otoczeniu wsi i rolnictwa. Czynniki środowiskowe to przede wszystkim praca nad wzrostem atrakcyjności obszarów wiejskich od strony oferowanych przez nie walorów przyrodniczych. Czynniki o charakterze makroekonomicznym i globalnym wiążą się w szczególności z działaniami informacyjnymi, których celem może być zwiększenie zainteresowania mieszkańców wsi sze-

rokiem wachlarzem instrumentów współczesnej polityki rolnej. Wśród czynników regionalnych szczególną rolę przypisuje się działaniom na rzecz likwidacji barier hamujących aktywność społeczności wiejskich.

Wydaje się, że w procesie stymulowania rozwoju obszarów wiejskich duże znaczenie może posiadać koncepcja wielofunkcyjności wsi. M. Kłodziński sugeruje, że w tej dziedzinie wiele będzie zależeć od przedsiębiorczości. Jej rozwój nastąpi, gdy obszary wiejskie zachowają swą atrakcyjność jako miejsce zamieszkania i pracy, a satysfakcja z ponoszonego przez ludzi przedsiębiorczych ryzyka znajdzie społeczną akceptację i uznanie. Rozwój obszarów wiejskich powinien być oparty na wewnętrznym potencjale tych terenów. Dzięki temu zostaną zachowane istniejące tutaj jednostki gospodarcze, poza tym będą rozwijane nowe przedsięwzięcia gospodarcze. Aby tak się stało, należy zbudować odpowiedni potencjał doradczy – zarówno w odniesieniu do przedsiębiorców, jak i pracobiorców. Ponadto, państwo (oddziaływanie polityki gospodarczej) powinno wykazać większe zrozumienie dla gospodarki wiejskiej i zaprzestać inwestowania wyłącznie w aglomeracjach. Stworzone warunki instytucjonalne powinny wpłynąć na aktywizację patriotyzmu lokalnego i regionalnej świadomości gospodarczej, co znajdzie wyraz w większym utożsamianiu się przedsiębiorcy i społeczeństwa lokalnego z miejscem zamieszkania [Kłodziński 2000 s. 49].

Poważnym atutem, który należy wykorzystać w procesie rozwoju regionów wiejskich, powinno być dążenie ich mieszkańców do zróżnicowania asortymentu rynkowego. Grupę specyficznych regionalnych wyrobów należałoby rozszerzyć o towary nieżywnościowe. Poza tym istotną rolę warto przypisać wszystkim rodzajom działalności, które są związane z naturalną, czy też ludzką specyfiką danego obszaru wiejskiego, np.: sztuce, rzemiosłu, turystyce [Leon 2000 s. 91 – 110]. Podejmowanie wszelkiego rodzaju przedsięwzięć gospodarczych w sferze rolniczej i pozarolniczej powinno stać się źródłem dodatkowych i alternatywnych dochodów dla mieszkańców obszarów wiejskich.

Kwestię aktywizacji obszarów wiejskich można zatem wyeliminować przez wdrażanie do sektora rolnego odpowiednich rozwiązań instytucjonalnych, które, zgodnie z założeniami D. C. Northa, stwarzają ramy i mechanizmy regulujące zachowania ludzi. Instytucje kształtują relacje międzyludzkie (polityczne, społeczne, ekonomiczne) w procesie gospodarowania [North 2002 s. 3]. Cenne przemiany na terenach wiejskich mogą być skutkiem oddziaływania instytucji formalnych i nieformalnych.

6. Podsumowanie

Obszary wiejskie są istotną częścią składową potencjału gospodarczego województwa podlaskiego. Ze względu na to, że zajmują ponad 95% terenu województwa i mieszka tutaj około 40% ludności, powinny pełnić ważną funkcję w procesie rozwoju północno-wschodniego regionu Polski.

Perspektywy rozwoju terenów wiejskich są ogromne, zwłaszcza obecnie, kiedy Polska jest członkiem Unii Europejskiej. Wiąza się one z możliwością po-

zyskiwania środków finansowych z programów wspólnotowych, wspieranych krajowymi zasobami pieniężnymi. Jednym z ważniejszych źródeł finansowania wsi i rolnictwa jest *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich*, realizowany od 2004 roku.

Z punktu widzenia rozwoju wsi i rolnictwa istotne staje się pobudzenie aktywności gospodarczej społeczności wiejskich. Wymaga to zmiany mentalności, egzystującego na obszarach wiejskich, społeczeństwa i zachęcenia go do aktywnego uczestnictwa w pracy na rzecz zachodzących w Polsce przeobrażeń gospodarczych.

Literatura

- Ardanowski J.K. 2005 *Czy można zmienić wieś bez udziału jej mieszkańców?*, [w:] *Polska wieś 2025. Wizja rozwoju*, red. J. Wilkin, Warszawa.
- Bański J. 2006 *Geografia polskiej wsi*, Warszawa.
- Depraz S. 2008 *Czy powstanie międzynarodowa definicja obszaru wiejskiego w Europie?*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 2 (139).
- Gąsiorek P. 2002 *Atuty, bariery i perspektywy samoorganizowania się producentów rolnych w województwie podlaskim*, „Zagadnienia Doradztwa Rolniczego”, nr 3/4.
- Hodge I.D. 1986 *The Scope and Context of Rural Development*, „European Review of Agricultural Economics”, No.13 (3).
- Kierunki rozwoju lokalnego w województwie podlaskim. Rola samorządów gminnych w aktywizacji obszarów wiejskich 2007*, red. B. Plawgo, Białystok.
- Kłodziński M. 2006 *Aktywizacja społeczno-gospodarcza gmin wiejskich i małych miast*, Warszawa.
- Kłodziński M. 2000 *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich*, [w:] *Rozwój przedsiębiorczości na terenach wiejskich wschodniego i zachodniego pogranicza*, red. M. Kłodziński, A. Rosner, Warszawa.
- Leon Y. 2000 *Ekonomiczna analiza rozwoju wsi*, „Postępy Nauk Rolniczych”, nr 3.
- Malecki E.J. 1997 *Technology and Economic Development. The Dynamic of Local, Regional and National Competitiveness*, Londyn.
- Manteuffel R. 1987 *Filozofia rolnictwa*, Warszawa.
- North D. 2002 *Institutions, Institutional Change and Economic Performance*, Cambridge.
- Olechnicka A. 2003 *Współczesne ujęcie problemu peryferyjności*, [w:] *Regiony peryferyjne w perspektywie polityki strukturalnej Unii Europejskiej*, red. A. Bołtomiuk, Białystok.
- Podstawy strategii zintegrowanego rozwoju rolnictwa i obszarów wiejskich w Polsce 2003*, red. J. Wilkin, Warszawa.
- Polska wieś 2008. Raport o stanie wsi 2008*, red. J. Wilkin, I. Nurzyńska, Warszawa.
- PROW 2004 – 2006: Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004 – 2006 2005*, Warszawa.

PROW 2007 – 2013: Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2004 – 2006 2007.

Rocznik Statystyczny Rolnictwa i Obszarów Wiejskich 2008 2008, Warszawa.

Rowiński J. 2008 *Program Rozwoju Obszarów Wiejskich na lata 2007-2013 na tle wcześniejszych programów wiejskich współfinansowanych ze środków unijnych (analiza struktury programu)*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 3 (140).

Wilkin J. 2009 *Ekonomia polityczna reform Wspólnej Polityki Rolnej*, „Gospodarka Narodowa”, nr 1-2.

Wilkin J. 2008 *Ewolucja paradygmatów obszarów wiejskich*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 3 (140).

Wilkin J. 1986 *Współczesna kwestia agrarna*, Warszawa.

Zawalińska K. 2008 *Ile jest spójności, a ile efektywności w polityce rozwoju obszarów wiejskich w Polsce?*, „Wieś i Rolnictwo”, nr 2 (139).